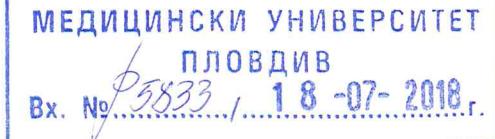

СТАНОВИЩЕ

От доц. Зорка Петрова Митова, доктор,

Секция по „Антропология и анатомия”, ИЕМПАМ- БАН, гр. София.

Член на научното жури, назначено със заповед №Р-1010/08.05.2018 г.

на Ректора на МУ, гр. Пловдив.

Относно: защита на дисертационен труд за присъждане на ОНС „Доктор” в областта Висше образование: 7. Здравеопазване и спорт; професионално направление: 7.1. Медицина; научна специалност: „*Anatomия, хистология и цитология*”.

Автор: д-р Петя Николаева Дърмонска.

Тема на дисертационния труд: „*Сравнителна характеристика на физическото развитие, телесния състав и телесна охраненост на деца с ромски етнически произход*”.

Научен ръководител: проф. Стефан Тодоров Сивков, дм – МФ към МУ-Пловдив.

Представяне на процедурата и докторанта.

Въз основа на заповед №Р-1010/08.05.2018 г. на Ректора на МУ, гр. Пловдив съм определена за член на научното жури по процедурата за защита на дисертационен труд на тема „*Сравнителна характеристика на физическото развитие, телесния състав и телесна охраненост на деца с ромски етнически произход*” за придобиване на ОНС „Доктор” в областта Висше образование: 7. Здравеопазване и спорт; професионално направление: 7.1. Медицина; научна специалност: „*Anatomия, хистология и цитология*”.

Автор на дисертационния труд е д-р Петя Николаева Дърмонска – докторант на самостоятелна подготовка към Катедрата по анатомия, хистология и ембриология на МУ-Пловдив, с научен ръководител проф. Стефан Тодоров Сивков, дм.

Предоставеният от д-р Петя Дърмонска комплект материали на хартиен и електронен носител, по процедурата за защита на дисертационен труд за придобиване на ОНС „Доктор” е в съответствие с изискванията на ЗРАСРБ, Правилника за неговото приложение и съответните документи, произтичащи от МУ-Пловдив.

Приложени са всички необходими документи, справки и сертификати.

Кратки биографични данни.

Докторантката д-р Петя Дърмонска е родена на 19. 08. 1984 г. в гр. Пловдив. През 2009 г. завършва висшето си образование в МУ - Пловдив като магистър по дентална медицина. От 2009 г. до момента работи като лекар по дентална медицина. През периода 2011 - 2017 г. работи също като асистент в Катедра по анатомия, хистология и ембриология към МУ-Пловдив, където упражнява и преподавателска дейност по учебна дентална анатомия, хистология и цитология на студенти от специалностите - медицина, дентална медицина и фармация.

На 08. 10. 2014 г. със Заповед на Ректора № Р-2056 е зачислена като докторант на самостоятелна форма на обучение по докторска програма „*Anatomия, хистология и цитология*” в Катедра по анатомия, хистология и ембриология към МУ-Пловдив.

На 27. 11. 2017 г. със Заповед на Ректора № Р-2701 е отчислена от докторантura с право на защита.

Актуалност на тематиката.

Темата на дисертацията е фокусирана върху специфичните особености на физическото развитие, телесния състав и телесната охраненост на деца от ромския етнос. Въпреки допълнителните организационни и други трудности, провеждането на антропологични изследвания от подобен характер е изключително важно и актуално както за изясняване картина на здравния и социалния статус на ромското население в България, така и за превенция на многото социално-значими заболявания сред тях, а и като стъпка към равноправното им интегриране в българското общество.

Познаване на проблема.

От въведението, литературният обзор, постановката на проблема, както и от обобщението на собствените резултати става ясно, че докторантката е запозната в детайли с специфичните особености на физическото развитие и мултифакторния механизъм на въздействие върху морфологичното развитие на децата, в това число ролята на социалните фактори и съществуващите детското развитие проблеми. Доброто познаване на нормативната база в рамките на Националните стратегии свързани с децата, здравето, образователната интеграция на децата от етническите малцинства и т.н. дава основание за разширяване полето за приложение на резултатите от проведеното изследване в социалната свера и бъдещото му продължение.

Характеристика и оценка на дисертационния труд и приносите.

Дисертационният труд е структуриран според общоприетите изисквания, както следва: въведение; литературен обзор; постановка на проблема; цел и задачи; материал и методи; резултати; обсъждане, изводи и библиография. Представен е върху 134 стандартни страници, съдържа 29 таблици и е илюстриран с 33 фигури. Библиографската справка обхваща 162 източника, от които 74 на кирилица и 88 на латиница.

В литературният обзор са представени приносите на богата палитра от изследователи на физическото развитие, телесния състав и телесната охраненост по време на интензивния растеж – от раждането до зряла възраст, в исторически аспект, паралелно у нас и в чужбина. Специално внимание е насочено към ролята на социалната среда, храненето, двигателната активност и спорта за морфологичното и функционалното развитие по време на растежа в различните райони по света, без акцент върху това в съседните ни или държавите от Балканския полуостров. Коментират се промените свързани с възрастта и половата принадлежност по отношение на телостроежа, соматотипните особености, топичното разпределение на подкожната мастна тъкан и др. Представени са и редица данни за разпространението на поднормената охраненост, свръхтеглото и затъпяването, здравните рискове, свързани с тях и необходимостта от ранната им превенция.

На стр. 33 цитрането „През 2000 год. Cole et al. разработва скала за диференциране на поднорменото и наднорменото тегло и затъпяването при децата.“ е неточно. Вярното е, че през 2000 год. Cole et al. разработват гранични стойности на ИТМ за диференциране само на свръхтеглото и на затъпяването между 2 и 18 год. възр. По-късно през 2007 год. Cole et al. допълнително публикуват граничните стойности на ИТМ за определяне на трите степени на поднормената охраненост при същите възрастово-полови групи. Последният литературен източник е включен в библиографската справка към дисертацията под №88 и е използван от докторантката като база за оценка на честотата на разпространение на поднорменото тегло сред изследваните от нея ромски деца. Изненада представлява липсата на коментар и цитиране в литературата, свързано с публикацията на Cole et al. от 2012 г., в която са

доразвити и актуализирани граничните стойности на ИТМ за оценка на хранителния статус при децата и подрастващите между 7 и 18 годишна възраст.

На фона на изключително подробното описание и задълбочен литеурен обзор, докторантката дава съвсем осъдна информация за резултатите от единичните антропометрични изследвания на ромски деца у нас и в чужбина. В заключение тя акцентира върху необходимостта от фокусиране вниманието на специалистите за задълбочена научно-изследователската дейност сред децата и учениците от ромския етнос, независимо от особеностите, трудностите и предизвикателствата преди и по време на теренната работа с тях. Оценявайки важността на разглежданата проблематика докторантката формулира логично и точно целта на дисертационния си труд и задачите за нейното изпълнение, а именно, чрез антропологични методи да направи сравнителна характеристика на физическото развитие, телесния състав и телесната охраненост на 9-годишни деца от двата пола с ромски етнически произход.

Обект на изследването са 124 деца (62 момчета и 62 момичета) на възраст между 9 г. 0 м. 0 дни до 9 г. 11 м. 29 (30) дни, клинично здрави ромски деца от кв. Столипиново, град Пловдив. Изследването е проведено по модела „гнездово“ проучване, в периода 03. 2013 – 09. 2015 г., като при подбора на децата са спазени 5 критерия за включване и 6 критерия за изключване от извадката. Като контролна група при сравненията са използвани данните за 9 – годишните софийски деца, публикувани в монографията „Физическо развитие на деца и подрастващи в България на границата между ХХ и ХХI век“ (Начева и кол., 2012). По-коректно би било ако за контролна група бяха използвани собствени данни на 9-годишни деца – българчета от град Пловдив, изследвани паралелно с децата от ромския етнос в периода 2013-2015 година.

Антрапологичната програма на изследването се състои от анкетна част, директно измерване на 17 антропометрични показатели, отчитане на производни индекси и определяне на соматотипа на изследваните ученици. Широката и задълбочена програма на проучването е в пълно съответствие с поставените задачи за решаване. Индивидуалното изследване е проведено, според изискванията, след попълване на информирано съгласие и на анкетна карта от родител/настойник. В анкетата са застъпени въпроси, свързани с антропометричните данни на детето след раждането, храненето на новороденото, продължителност на кърменето, хранене през детската възраст, спорт, битовите условия на живот, както и редица въпроси за здравословния и социален статус на родителите и др.

В методичната част на дисертацията са описани директно измерените соматометрични признания, показателите за телесния състав и охраненост, и с излишна подробност соматотипологичния метод на *Carter and Heath*. Като база за оценка на честотата на разпространение на трите степени на поднормената охраненост, свръхтеглото и на затлъстяването сред изследваните ромски деца са използвани граничните стойности на ИТМ публикувани от *Cole et al.*, (2000 и 2007), вместо по-актуалните (*Cole et al.*, 2012). Последното си обяснявам с факта, че на тази база са оценени честотата на отклоненията от нормалната охраненост на тялото при децата от контролните групи, които са изследвани в края на ХХ и началото на ХХI век.

Собствените резултатите са представени на 57 страници в шест подраздела, следвайки антропологичната програма на изследването, съпроводено с дискусия към всеки един от тях. При описанието на резултатите прегледно и ясно при всички анализирани показатели е

спазван модела – представяне на биостатистическите данни, в това число и ИМР в табличен вид, и илюстрации на между половите и на междуетническите различия.

При представянето на резултатите в таблиците намирам за неправилно, че статистически достоверните различия, оценени чрез *Student's t-test* при определено ниво на статистическа значимост, са означени с “**” над стойностите на индексните единици на ИМР, вместо в отделна графа. ИМР има илюстративен характер за посоката и степента на междугруповите различия, но няма отношение към оценката на тяхната достоверност. При фигуранте – би следвало да се унифицират размерите на скалите поне по групите сравнявани признания – при обиколните признания, при кожните гънки и т.н. Напр. на стр. 76 скалата за обиколката на бедрото е от 39.0 до 44.5 см (т.е. 5.5 см), докато на 77 стр. при обиколката на подбедрицата скалата е от 27.0 до 30.0 см (3.0 см). По този начин се създава зрителна илюзия, че обиколката на подбедрицата при момичетата е почти колкото тази на бедрото, а в автореферата на стр. 17 същата изглежда дори по-голяма от нея. При описанието на резултатите, както и при методите твърде често се използва терминът „сигнificantno“, вместо българското „достоверно“, подобно на „уровен“ и „ниво“.

На база на установените достоверни различия при сравнителната антропологична характеристика на изследваните 9-годишни ромски деца д-р Дърмонска формулира пет групи изводи, основните от които са:

1) момичетата имат достоверно по-висок ръст, по-голямо телесно тегло и по-големи обиколни размери на бедрото и подбедрицата, в сравнение с момчетата; момчетата имат достоверно по-масивни дистални части на раменната и бедрената кости от момичетата; ромските деца са с достоверно по-нисък ръст от българските си връстници; ромските момичета имат достоверно по-големи телесно тегло и обиколни размери в областта на мишицата и подбедрицата от българските;

2) дебелината на ПМТ по гръденния кош, по корема и долните крайници е достоверно по-голяма при ромските момичета, в сравнение с момчетата, които от своя страна имат относително повече ПМТ по горната част на торса и горните крайници; ромските момичета натрупват достоверно повече ПМТ по горните и долните крайници, отколкото българските им връстнички;

3) 9-годишните ромски момчета са с повече активна телесна маса, а момичетата с повече телесни мазнини;

4) поднормената охраненост, свръхтеглото и затлъстяването са с по-голяма честота при ромските момичета, в сравнение с момчетата; наднормената охраненост е с по-голяма честота на срещаемост сред ромските деца, отколкото при българските им връстнички;

5) средният соматотип и при двата пола е ендоморфен мезоморф; при децата и от двата етноса доминираща е мезоморфията, но при ромските и пловдивските момчета на второ място е ендомофията, при софийските момчета ендо- и ектокомпонентите са с равни стойности.

Смятам, че в изводите трябва да присъстват и заключенията от сравненията на резултатите от анкетната част на изследването и по-точно – въпросите, за които са дадени достатъчно голям брой отговори и са установени достоверни между полови и междуетнически различия при сравненията. Такива са ръстът и теглото при раждането на децата, храненето на новородените и това по време на детството, двигателната активност и др., все изключително интересни и важни резултати, които до много голяма степен обективизират въздействието на социално-икономическите и културно-етническите фактори при ромското население от гр. Пловдив.

Библиографската справка се нуждае от прецизиране и унифициране при описанието на литературните източници.

Преценка на публикациите и личния принос на докторанта.

Докторантката е представила списък от 4 статии по темата на дисертацията, от които 1 в чуждестранно списание с IF, както и справка за участия в два научни форуми. При всички публикации е първи или единствен автор.

Авторефератът следва логично дисертационния труд по раздели като включва есенцията от научната информация включена в тях. Приносите – 4 с оригинален, 1 с теоретичен и 1 с научно-приложен характер са формулирани коректно и обективно.

Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати.

Приносите на дисертационния труд на д-р Дърмонска са безспорни, както за физическата, респ. етническата антропология, така и за медицината, по-точно за детското и училищното здравеопазване. Получените резултати са солидна база за оценка и сравнения на здравословния статус на 9-годишни ромски деца от Пловдив, с цел превенция на отклоненията от нормите във физическото им развитие. Въпреки съществуващите трудности, едно бъдещо продължение на изследването с обхващане на по-голям възрастов диапазон (напр. предпубертет, пубертет и постпубертет) и други ромски „гнездови“ популации от Пловдив и района би било ценено.

Критични бележки и препоръки.

Препоръките ми, които са предимно от технически характер са описани по-горе. Докторантката би могла да ги има предвид в бъдещата си публикационна дейност.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд на докторантката д-р Петя Дърмонска е с оригинален характер и има своите научни, научно-приложни и приложни приноси, каквито са изискванията на ЗРАС в България, Правилника за неговото приложение и Регламента за придобиване на ОНС „Доктор“ в МУ-Пловдив.

Предоставените материали и дисертационният труд показват, че д-р Дърмонска има задълбочени теоретични познания, практически умения и качества за самостоятелно провеждане на научни изследвания по специалността „*Anatomия, хистология и цитология*“ в Катедрата по анатомия, хистология и ембриология към МУ-Пловдив.

В тази връзка, давам своята положителна оценка на работата и материалите по дисертационния труд и препоръчвам на уважаемото НЖ по конкурса да присъди на докторантката на самостоятелна подготовка д-р **Петя Дърмонска** образователната и научна степен „*Доктор*“ по специалността „*Anatomия, хистология и цитология*“.

16.07. 2018 г.

Изготвила становището:

гр. София

/доц. Зорка П. Митова, доктор/

